

Никола В. РАДОСАВЉЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 23. 2. 2026.
Прихваћен: 15. 6. 2026.

ПРИСТУП АКЦЕНАТСКИМ АЛТЕРНАЦИЈАМА И АКЦЕНАТСКИМ ПАРАДИГМАМА У СТУДИЈАМА Ђ. ДАНИЧИЋА

У акценатским студијама Ђ. Даничића, постхумно сабраним у књизи *Српски акцен-ти* (1925), први пут се у оквирима вуковске идеје савременог српског књижевног језика прегледно, детаљно и систематично приказује акценат променљивих речи према њиховим морфолошким (под)врстама и појединачним облицима, чиме се постављају темељи Вук–Даничићеве акценатске норме. У раду се из синхронијске перспективе анализирају прозодијски и прозодијско-морфолошки критеријуми које је Ђ. Даничић одабрао при свом типолошком представљању акцента променљивих речи и указује се на ограниченост и потенцијал његовог метода из угла савремених концепција акценатских алтернација и акценатских парадигми. Циљ је да се допринесе разумевању значаја Даничићевих студија за будуће изучавање акцента у флексији савременог српског стандардног језика.

Кључне речи: савремени српски језик, прозодија, акценат речи, акценатска алтернација, акценатска парадигма, флексија, Ђуро Даничић.

0. Увод

0.1. Савремено проучавање акцента у флексији и творби речи заснива се на концепцијама акценатских алтернација и акценатских парадигми унутар интерфејса морфологије и прозодије. Акценатске алтернације, као пандан алтернацијама на сегментном нивоу, могу се посматрати из два угла:

- 1) оне представљају акценатски однос (прецизније, однос вредности дистинктивних прозодијских обележја) између речи које су у у флективној или творбеној вези (уп. Николић 1962);
- 2) у оквирима савремених фонолошких теорија, површински акценти изводе се деловањем система правила или запрека из одређеног полазног акценатског лика, те би акценатска алтернација била свака промена вредности дистинктивних прозодијских обележја у односу на то полазно стање.

* nikola.radosavljevic@fil.bg.ac.rs; ORCID: 0000-0002-1374-5584

Акценатске парадигме заснивају се на инвентару и природи акценатских алтернација унутар морфолошке парадигме. Ово прозодијско-морфолошко гледиште у словенском свету свој корен има у монографији норвешког лингвисте (и слависте) Кристијана Станга *Slavonic accentuation* (1957), у којој Станг даје за то време револуционарну акценатску класификацију променљивих речи на три парадигме – узима у обзир позицију акцента у односу на морфолошку основу и наставке и дефинише парадигму с фиксираним акцентом, парадигму с доминантним акцентом на крају основе или на наставку и парадигму у којој алтернирају акценат уз наставак и акценат у иницијалној позицији.

0.2. Век раније, Ђ. Даничић је, у распону од двадесет година, објавио серију студија посвећених акценту именица, глагола и придева, пружајући своју акценатску типологију ових врста речи из синхронијске перспективе:

- *Нешто о Српскијем акцентима* (1851);
- *Српски акценти* (1856);
- *Српски акценти* (*Чланак трећи; Чланак четврти*) (1859);
- *Акценти у глагола* (1869);
- *Акценти у адјектива* (1871).

Ове студије је потом постхумно, заједно с дијахронијским радом *Prilog za istoriju akcentuacije hrvatske ili srpske* (1872) и једним својим речима препричаним одломком из *Облика српског језика* (1974), који се тиче акцента у компарацији придева, сабрао у књизи *Српски акценти* (1925) Милан Решетар, дајући притом сопствене драгоцене прилоге и напомене.

0.3. Даничићевим студијама до сада су се у србистици бавили многи, али претежно коментаришући конкретна акценатска решења из дијалектолошког и нормативистичког угла. Из угла акценатске типологије и парадигматике, Даничићу је на првом месту замерано на неоправданој опширности и репетитивности:

„У ствари, све ове многобројне категорије, ако се пође од њихових правих унутрашњих особина, своде се на врло мали број који представљају стално понављање истих црта” (Белић 2006)

и радило се на покушајима ресистематизације Даничићеве (и потоње) грађе према прозодијским критеријумима као примарним, у смеру образовања поједностављене типологије, с различитим степеном успешности (Бабић 1981), груписања различитих врста речи према акценатским алтернацијама (Николић 1962, 1971), парадигмама (Дешић 1976) или примене Станговог модела и његових модификација (Пешикан 1964; Каповић 2018, в. и литературу у том раду). Било је и мишљења да су критике Даничићеве систематизације из савременог угла неоправдане, уз истицање извесног значаја његове анализе за савремену типологију – увезаности морфолошких опозиција и прозодијских алтернација, неопходности комбиновања силабичког и морфолошког критеријума и међуутицаја основе и наставака на образовање акцента облика – и предлог да се „елементи Даничићеве дескрипције ’акценатских правила’ речи могу уградити у кохерентан методолошки систем на основу којег се могуће извршити типологију” (Симић 1981: 253–254).

0.4. Са свешћу да су концепти акценатских алтернација и акценатских парадигми знатно млађи од Даничића, задатак овога рада је детаљна евалуација критеријума Даничићеве типологије и његових акценатских студија уопште из перспективе могућности које оне пружају за будућу синхронијску анализу у складу са савременим теоријама прозодијско-морфолошког интерфејса, с циљем да се укаже на ограничења, али и позитивне аспекте, и тиме размотре значај и актуелност Ђ. Даничића за савремено изучавање акцента у флексији српског стандардног језика.

1. Преглед критеријума у Даничићевој типологији

1.1. У свом опису акцента у парадигмама променљивих речи, Даничић најпре полази од морфолошких критеријума: 1) врсте речи; 2) деклинационих типова код именица, дефинисаних према граматичком роду и завршетку основног облика (у даљем тексту ОО), а од конјугацијских (под)типова у случају глагола, дефинисаних према инфинитиву.

Посебна правила за акцент појединачних облика дају се након типологије код придева (за неодређени вид, одређени вид и компарацију) и за глаголске облике, али не и за именице, за које се на крају дају правила преношења на проклитику.

1.2. Сви су остали критеријуми чисто прозодијски или прозодијско-морфолошки.

За именице и придеве ти критеријуми су исти и с истом хијерархијом устројени (стрелица показује редослед навођења):

БРОЈ СЛОВА У ОСНОВНОМ ОБЛИКУ
(ОД НАЈМАЊЕГ ДО НАЈВЕЋЕГ)

↳ ПОСТОЈАЊЕ ПОСТАКЦЕНАТСКЕ ДУЖИНЕ У ОСНОВНОМ ОБЛИКУ
(БЕЗ ДУЖИНЕ → С ДУЖИНОМ)

↳ АКЦЕНАТ ОСНОВНОГ ОБЛИКА
(ДУГОУЗЛАЗНИ → ДУГОСИЛАЗНИ → КРАТКОУЗЛАЗНИ → КРАТКОСИЛАЗНИ)

↳ ПОЗИЦИЈА АКЦЕНТА У ОСНОВНОМ ОБЛИКУ
У ОДНОСУ НА ПОЧЕТАК РЕЧИ
(ИНИЦИЈАЛНИ СЛОГ → ДРУГИ СЛОГ → ...)

↳ ПОЗИЦИЈА ПОСТАКЦ. ДУЖИНЕ У ОСНОВНОМ ОБЛИКУ
У ОДНОСУ НА АКЦЕНАТ
(УЗ АКЦЕНАТ → НА 2. СЛОГУ ОД АКЦЕНТА → ...)

↳ ПРОМЕНА СИЛАБИЧКЕ СТРУКТУРЕ У МОРФ. ПАРАДИГМИ
У ОДНОСУ НА ОСНОВНИ ОБЛИК ЗБОГ НЕПОСТОЈАНОГ А
(БЕЗ ПРОМЕНЕ → С ПРОМЕНОМ)

↳ ПРОМЕНА АКЦЕНТА У МОРФ. ПАРАДИГМИ
У ОДНОСУ НА ОСНОВНИ ОБЛИК
(БЕЗ ПРОМЕНЕ → С ПРОМЕНОМ)

Даничић од критеријума броја слогова технички одступа код алтернације *л : о*, смештајући нпр. *òрао уз кòнац* (31),¹ *бѐо* (<*бѐл*) и *цѐо* (<*цѐл*) уз *блâг* (213) и сл.

Када је реч о даљем навођењу подтипова у односу на акценат ген. јд., Даничић се не држи строго редоследа из трећег критеријума, будући да се именице типа *бòг-бòга* дају пре оних типа *стòг-стòга*, нити из четвртог, јер *бѐлòв-бѐлòва* наводи пре *пòвòј-пòвоја* (док *водòпòј-водòпоја* наводи пре *нерèдòв-нерèдòва*).

Код глагола је, након поделе према конјугацијским (под)типовима, хијерархија критеријума следећа:

ПОСТОЈАЊЕ ПОСТАКЦЕНАТСКЕ ДУЖИНЕ У ИНФИНИТИВУ

↳ ЗАВРШЕТАК ИНФИНИТИВНЕ ОСНОВЕ
(НА КОНСОНАНТ → НА ВОКАЛ)

↳ АКЦЕНАТ ИНФИНИТИВА

↳ БРОЈ СЛОГОВА И ПОЗИЦИЈА АКЦЕНТА У ИНФИНИТИВНОЈ ОСНОВИ

↳ ПРОМЕНА АКЦЕНТА У МОРФ. ПАРАДИГМИ
У ОДНОСУ НА ИНФИНИТИВ

док је конкретан редослед навођења према њима исти као за именице и придеве, при чему запажамо једну малу недоследност – Даничић наводи прво тип *јàдòкнути-јàдòкнѐм* па онда *гòракнути-гòракнѐм*; *јàдòкнути* јесте сродан претходно наведеном типу, *тòнути-тòнѐм*, али је овим Даничић одступио од редоследа очекиваног према четвртном критеријуму, којег се иначе држи (уп. нпр. *бѐс(ј)едити : гòвòрити*).

2. Акценатске алтернације у Даничићевим студијама

2.1. Узевши ОО као полазни у својој прозодијској типологији и детаљном опису акцената у парадигмама именица, придева и глагола, Даничић оно што бисмо данас назвали акценатским алтернацијама уводи, крећући се редом по парадигми, истицањем облика који се акценатски разликују од полазног.

У том истицању, две су групе „термина“ из којих се могу имплицитно ишчитати два погледа на ово питање – посматрање акценатске алтернације:

1) као *промене, измене*:

- у [падеж] „мијењају на” (редовно има), „промјењују [акценат 1] на [акценат 2]” (5), „промијени [акценат 1] на [акценат 2]” (5)
- „У [лок. јд.] мења се [дугосилазни] на [краткоузлазни] [...] у [ном. мн.] мењају [дугосилазни] на [краткоузлазни]” (23)
- „с истом променом” (62)

¹ Сви бројеви страна за Даничићеве студије дати су према издању: Даничић 1925. Сва подвлачења у цитатима су наша.

- 2) као *губљење* односно *добивање* онога што би данас биле вредности прозодијских дистинктивних обележја, или *померање*:
- „има [краткоузлазни] на другом слогу одбацујући [краткосилазни] с првога” (66)
 - „акц. с другог слога прелази на трећи” (67)
 - „У мн. у свима пад. губи акц. с првога слога па на другом у свима пад. осим 2-ог добива [...]” (71)
 - „[акценат се] премешта на уметнуто *а*” (61)
 - „У 7-мом се јед. одбацује акц. па на други слог долази” (81)
 - „ријеч изгуби с првога слога [акценат] а предлог добиве [акценат]” (6)
 - „У [ген.] мн. кад се међу два сугласна слова уметне *а*, онда се [дугоузлазни] с првога слога премјести на ово *а*” (5), „пријеђе на” (5), „на први слог дође [акценат]” (6), „[дугосилазни] долази на ово уметнуто *а*”.

Мада ова разлика у терминологији може лежати у томе обухвата ли акценатска алтернација место акцента (2) или не (1), чиме се лако може протумачити само привидна недоследност:

- за именице типа *jǫnāk*: „у [вок. јд.] мењају [краткоузлазни] на првом слогу на [краткосилазни]” (35)
- за именице типа *gospōdār*: „у [вок. јд.] избацује се с другог слога [краткоузлазни], на трећему остаје [дужина], а на први долази [краткосилазни]” (47)

примери из (2) снажно имплицирају да Даничић приступа наведеним појавама као процесу успостављајући хронолошку и тиме генетску везу с полазним обликом. У том случају, избор полазног облика постао би кључан, а Даничићев избор проблематичан.

Даничићев избор ОО за полазни код именица и придева из савремене перспективе свакако бисмо сматрали неисправним, будући да га сматрамо изведеним: остављајући по страни то што ни морфолошки и морфофонолошки не изводимо облике из ОО, анализа акцента речи с променљивим акцентом у парадигми јасно указује на то да се главни акценат парадигме види у облику из којег узимамо и морфолошку основу, а да се деривација акцента ОО може у великом броју случајева једноставно објаснити деловањем прозодијских фактора на главни акценат парадигме.

Код глагола избор инфинитива може бити оправдан за глаголске облике који се од инфинитивне/(аористне) основе граде, али Даничићев избор инфинитива као јединог полазног доводи га у ситуацију да акценат облика који се граде од презентске основе редовно наводи према инфинитиву (90–195). То чак чини и у одељку након типологије у којем систематизује правила за акценат појединачних глаголских облика: *сâм* презент (197–200), императив (202–204), глаголски прилог садашњи (207–208), док на акценат презента упућује само када се презент акценатски разликује од инфинитива – за имперфекат (202) и трпни глаголски придев (205). Из савремене перспективе, у

разматрању акцента глаголских облика узели бисмо у обзир акценат и инфинитива и презента.

И акценат придева Даничић скоро увек управља према ОО. Међутим, у одељку о правилима акцента неодређеног и одређеног вида који се налази након типологије наилазимо на једну срећну недоследност, коју треба истаћи. Наиме, акценат ОО за Даничића у два наврата није примарни (в. Табела 1):

1) када пише о неодр. виду код типова *блâг*, *бôс* и *нâгао* (наспрам типова *зѐлен*, *дôбар* и *ва̋л̋ан*, где се и даље држи ОО као полазног);

2) када изводи одр. вид код акценатских типова *блâг*, *гô*, *ва̋л̋ан*, *имӳћан*, *дôбар* и *зѐлен* (233–234):

Неодр. вид			Одр. вид		
Полазни		Изведени	Полазни		Изведени
<i>блâга...</i>	→	<i>блâг</i>	<i>блâга...</i>	→	<i>блâгй...</i>
<i>бôса...</i>	→	<i>бôс</i>	<i>гôла...</i>	→	<i>гôлй...</i>
			<i>имӳћна...</i>	→	<i>ймӳћнй...</i>
<i>нâгла...</i>	→	<i>нâгао</i>			
<i>окрӳгла...</i>	→	<i>ôкрӳгао</i>			
<i>зѐлен</i>	→	<i>зелѐна...</i>	<i>зелѐна...</i>	→	<i>зѐленй...</i>
<i>дôбар</i>	→	<i>дôбра...</i>	<i>дôбра...</i>	→	<i>дôбрй...</i>
<i>ва̋л̋ан</i>	→	<i>ва̋л̋ана...</i>	<i>ва̋л̋ана...</i>	→	<i>ва̋л̋анй...</i>

Табела 1. Даничићев избор полазног облика у описивању акцента придева.

што сугерише да је Даничић, мимо ограничености свог историјског тренутка, имао осећај да исправно препозна, макар у једном делу парадигми, разлику између примарног и изведеног акцента.

2.2. Даничић у оквиру сваког од акценатских типова и подтипова по потреби објашњава факторе који доводе до приказане акценатске алтернације. Од највишег је квалитета и сасвим савремено што, заправо, уочава све факторе које бисмо и данас истакли:

- 1) силабичку структуру, нпр. код *стклô*, *склô*, *џклô* (61);
- 2) морфофонолошке алтернације којима се мења силабичка структура:
 - утицај губљења и контракције, нпр. код *сâтâ* : *сâхâтâ* (21) или лок. јд. именице *грôт* (20);
 - деловање алтернације *а* : *ø* и алтернације *л* : *о* (где год се јављају у парадигми);

- 3) морфолошке операције:
 - утицај интерфиксације (21, 25);
 - значај избора наставка, нпр. код именичког *-ију* (24);
 - скраћивање основе (39, 40, 42, 48, 49);
- 4) семантичку категорију (не)аниматности, нпр. код лок. јд. *граду* : *вѹку* (20), *ваздѹху* : *п(ј)ѣснѹку* (37), односно ген. мн. *пилића* (32);
- 5) територијалну варијантност код *Дѡци* уместо *Дѡци* (31).

2.3. Даничић није објавио систематизацију акценатских алтернација која би почивала на прозодијским критеријумима као примарним. У оквирима доступне типологије ограниченост морфолошким карактеристикама постављеним на врх хијерхије типолошких критеријума отежава увиђање и свакако спречава систематско приказивање истоврсних системских алтернација које се протежу кроз различите деклинационе/конјугацијске типове или целе класе речи (уп. Николић 1962, 1971; Дешић 1976):

- 1) силабички мотивисаних, као алтернација на антепенултими у ген. мн. именица I и III Стевановићеве врсте с двосложном основом типа *пѡтѡкѧ* : *кѡлѣнѧ* : *стѡлицѧ* (према *пѡток-* : *кѡлен-* : *стѡлиц-*);
- 2) морфолошки мотивисаних, као алтернација у вок. јд. именица I и III Стевановићеве врсте с једносложном основом типа *рѡбе* : *жѣно* (према *рѡб-* : *жѣн-*);
- 3) транспарадигматских акценатских паралелизама као нпр.:
 - 3а) *стриѹ-стриѹца* : *блѧг-блѧга* : *знѧм-знѧмо*;
 - 3б) *жѣвѡт-жѣвѡта* : *зѣлен-зѣлена* : *пѣчен-пѣчена*.

али исто важи и за ослањање на број слогова и акценат ОО као пресудне међу прозодијским критеријумима, чиме се раздвајају и алтернације истог типа међу речима исте класе и деклинационе/конјугацијске врсте, нпр. уп. вок. јд. *стриѹе* : *рѡбе* : *вѡле* : *јѹнѧче* : *гѡспѡдѧре* или лок. јд. *граду* : *облику* : *обичају* (уп. Николић 1962, 1971).

Ми данас не знамо је ли их Даничић уочавао, али наилазимо на коментаре где је успостављао везе изван граница појединих типова, кроз запажање о неутрализацији акценатске опозиције између засебних типова деловањем обавезне квантитетске алтернације у ген. мн.:

- за типове *глава* и *змија*, односно *ѡвца* и *да̀ска*: „Дакле ријечи с [краткоузлазним] на првоме слогу и оне са [дугоузлазним] на првоме слогу имају у [ген.] мн. једнаке акценте (осим онога на у)” (7);
- за типове *пра̀ља* и *књи́га*, односно *ћу̀рка* и *гу̀ска*: „Дакле ријечи с [краткосилазним] на првоме слогу и оне са [дугосилазним] на првоме слогу имају у [ген.] мн. једнаке акценте” (8).

2.4. О акценатским алтернацијама у творби речи код Даничића се може наћи у знатно мањој, али ипак значајној мери. Пре свега, он је синтетички увидео и приказао како се глаголске префиксалне творенице системски понашају у односу на мотивни глагол, што је посебно важан закључак. Али и проучавању акцента у творби именица он је успутно пружио свој допринос:

- 1) у префиксацији: „У речи *непријатељ* мења се акц. као у простој *пријатељ*” (49);
- 2) за сложенице код којих се акценат формира према другом делу какав би био да тај део стоји као самостална реч:
 - за *староседелац* да се управља према *носилац*: „Како ове речи [...] само на другој половини својој имају акц., а те половине нису ништа друго него речи од три слога са [краткоузлазним] на првом слогу [...], по томе и промене у акценту имају као и оне” (55)
 - за *чутуроиспилац* да се управља према *пијанац*: „Будући да је овој речи друга половина реч од три слога и само на њој има акц., за то се у ње на овој половини бивају промене као у речи од три слога под III, 5, 6” (56)
 - за *исподсунчаник* да се управља према *медењак*: „И овој речи само друга половина (сунчаник) има акценте, а ова је половина за себе реч од три слога са [краткоузлазним] на другом и са [дугосилазним] на трећему, зато се и целој овој речи акценти мењају као речима од три слога с поменутим акцентима” (56)

што доводи и до, са становишта савремене ортоепске норме, занимљивог *раноранилац*² (19) – силазног на другом делу сложенице који се, дакле, већ код Даничића, без обзира на то што је на унутрашњем слогу, бележио због очувања поменутог подударности.

3. Акценатске парадигме и Даничићева типологија

3.1. Осим што није одговарајући за примарни у извођењу акцента осталих облика, Даничићев избор ОО као полазног знатно замагљује и сувишно компликује прозодијску типологију у контексту суштинске природе акценатских парадигми.

Прво, на примеру окситона као *стриц-стрица* можемо видети у начелу како Даничићев приступ од парадигме са суштински малим бројем предвидљивих алтернација може начинити парадигму с алтернацијама у сваком облику сем ОО:

	Даничићева концепција		Акценат ген. јд. као полазни	
	Једнина	Множина	Једнина	Множина
Н	<i>стриц</i> (ПО)	<i>стричеви</i>	<i>стриц</i>	<i>стричеви</i>
Г	<i>стрица</i>	<i>стричѐвѝ</i>	<i>стрица</i> (ПО)	<i>стричѐвѝ</i>
Д	<i>стрицу</i>	<i>стричевима</i>	<i>стрицу</i>	<i>стричевима</i>
А	<i>стрица</i>	<i>стричеве</i>	<i>стрица</i>	<i>стричеве</i>
В	<i>стриче</i>	<i>стричеви</i>	<i>стриче</i>	<i>стричеви</i>
И	<i>стрицем</i>	<i>стричевима</i>	<i>стрицем</i>	<i>стричевима</i>
Л	<i>стрицу</i>	<i>стричевима</i>	<i>стрицу</i>	<i>стричевима</i>

Табела 2. Природа акценатске парадигме именице *стриц-стрица* у зависности од избора полазног облика. Подвучени су облици с алтернацијом у односу на полазни.

² Дублетно и *раноранилац*.

Деклинациона врста	Позиција акцента у ген. јд.	
	Антепенултима	Пенултима
Ia	<i>оѣспот, мајстор, каиш, нароод</i>	<i>ца̋р, в(ј)ѣтар</i>
Iб	<i>ѡстрво, Ва̋љево, по̋кућство, кра̋љевство</i>	<i>јѹтро, ѹље, ви̋но</i>
II	<i>ја̋гње, ча̋вче, си̋рће</i>	
III	<i>прѡм(ј)ена, на̋вика, мо̋литва, ка̋јсија</i>	<i>п(ј)ѣсма, ма̋јка</i>
IV	<i>са̋мрт, љубав</i>	<i>смр̋т</i>

Табела 3. Примери именица с непроменљивим акцентом различитог броја слогова, акцента ОО и позиције акцента у односу на крај речи.

3.2. Да Даничић пак увиђа и жели истаћи парадигматске везе, показује у студији намењеној именицама III Стевановићеве врсте, у пасусима посвећеним преношењу акцента на проклитику:

- код *цр̋ква* наспрам *гла̋ва*: „Дакле, предлог има друкчији акценат кад стоји пред ријечи с [дугосилазним] која и у [ном. јд.] има [дугосилазни], него кад стоји пред ријечи с [дугосилазним] која у [ном. јд.] има [дугоузлазни]” (6)
- код *ва̋тра* наспрам *во̋да*: „Дакле, предлог има друкчији акценат кад стоји пред ријечи с [краткосилазним] која и у [ном. јд.] има [краткосилазни], него кад стоји пред ријечи с [краткосилазним] која у [ном. јд.] има [краткоузлазни]” (8)

чиме, иако рудиментарно, више од једног века пре Стангове студије наслућује неку разлику између баритонијске и хетеротонијске парадигме.

4. Закључак

4.1. Почетни критеријуми у Даничићевој типологији акцента именица, придева и глагола су морфолошки (т. 1.1):

- 1) свакој од врста речи посвећене су засебне студије;
- 2) деклинациони типови именица су међусобно одвојени;
- 3) исто важи за конјугацијске типове и подтипове глагола.

Изузимајући завршетак инфинитивне основе, сви остали критеријуми су чисто прозодијски или прозодијско-морфолошки, међу којима су највишег ранга, редом, постојање поста акценатске дужине у основном облику, број слогова основног облика и акценат основног облика, а на најнижем месту је променљивост акцента у морфолошкој парадигми (т. 1.2).

4.2. Узимајући основни облик за полазни, акценатске алтернације Даничић приказује истицањем облика који се акценатски разликују од основног, а

у чланцима о придевима и глаголима и прегледом правила за акценат облика у поређењу с основним.

Притом користи терминологију која сугерише разлику у зависности од тога обухвата ли алтернација и промену места акцента, али и која имплицитно указује на схватање алтернације као процеса извођења акцента датог облика од полазног (т. 2.1).

Врхунски квалитет Даничићевих студија огледа се у регистравању свих релевантних фактора који изазивају акценатске алтернације (т. 2.2):

- 1) силабичке структуре;
- 2) морфофонолошких алтернација које доводе до промене силабичке структуре;
- 3) морфолошких операција;
- 4) семантичких категорија;
- 5) територијалне раслојености.

Даничић пружа свој допринос и проучавању акцента у творби префиксала и сложеница, а најзначајније и најшире у опису акцента у префиксацији глагола (т. 2.3).

Највеће недостатке Даничићевих студија из перспективе савременог изучавања акценатских алтернација видимо у (т. 2.4):

- 1) одабиру основног облика за полазни код именица и придева, јер не гледамо на основни облик именица и придева као на примарни у деривацији акцента њихових облика у парадигми, већ као на изведени;
- 2) одабиру основног облика за полазни код инфинитива за глаголске облике који се граде од презентске основе, јер сматрамо да је у дефинисању правила акцента глаголских облика потребно узети у обзир акценат и инфинитива и презента;
- 3) постављању морфолошких критеријума, али и броја слогова и акцента основног облика на врх хијерархије, чиме се спречава успостављање системских акценатских алтернација које превазилазе границе деклинационих/конјугацијских типова или читавих класа речи.

Међутим, то ваља посебно напоменути, за једну групу придева Даничић акценат основног облика не наводи као полазни, већ као изведени (т. 2.1).

4.3. У контексту Станговог модела, његових модификација и будуће модерније концепције акценатских парадигми, изузимајући већ поменуте, као највеће недостатке Даничићеве типологије истичемо најнижу позиционираниост критеријума променљивости акцента у парадигми насупрот високо постављеним критеријумима везаним за акценат основног облика, чиме долази до замагљивања суштинске природе акценатске парадигме, као и отежаног повезивања и обједињавања наизглед разноврсних типова у сродне или истоветне парадигме, што, као коначне последице:

- 1) производи редундантно понављање примера истих акценатских парадигми;
- 2) смешта у близину оно што је (сасвим) различито, а удаљава оно што треба да стоји заједно (т. 3.1).

Но, упркос тим ограничењима, Даничић и у овом домену показује своју врхунску вредност и, у извесном смислу, актуелност, кроз повремене наговештаје да увиђа парадигматске акценатске везе (т. 3.2).

4.4. Без обзира на поменуте недостатке у односу на савремену концепцију акценатских алтернација и парадигми, Даничићу као акцентологу не треба ништа замерити. Његов подухват – пионирски, не сме се то испустити из вида – за свој историјски тренутак представља капитално и модерно дело. Избором прозодијских критеријума, исцрпношћу, систематичношћу и прецизношћу, Даничићеви *Српски акценти* и данас представљају незаобилазан извор у анализи и класификацији акцента променљивих врста речи.

ЛИТЕРАТУРА

- Бабић 1981:** S. Babić, Daničićevi naglasni tipovi : (jedan pogled s Daničićevog gledišta), [u:] А. Исаковић, Ј. Торбарина (ур.) *Зборник о Ђури Даничићу*, Београд: Српска академија наука и уметности – Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 341–345.
- Белић ’2006:** А. Белић, *Историја српског језика: Фонетика, Речи са деклинацијом, Речи са конјугацијом*, Избрана дела Александра Белића, том 4, пр. А. Младеновић, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Даничић 1925:** Ђ. Даничић, *Српски акценти*, Београд: Издавачки завод Макарије.
- Дешић 1976:** М. Дешић, Акценатске парадигме у српскохрватском језику, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 5, 689–704.
- Исаковић/Торбарина 1981:** А. Исаковић, Ј. Торбарина, *Зборник о Ђури Даничићу*, Београд: Српска академија наука и уметности – Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности.
- Каповић 2018:** М. Kapović, Povijest glagolske akcentuacije u štokavskom (i šire), *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 44, 159–285.
- Николић 1962:** Б. Николић, Акценатске алтернације у савременом српскохрватском књижевном језику, *Јужнословенски филолог*, 25, 185–196.
- Николић 1971:** Б. Николић, Морфолошка структура Вукове и Даничићеве акцентуације, *Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор*, 37/1–2, 51–65.
- Пешикан 1964:** М. Пешикан, Вуков и Даничићев систем глаголског акцента и његове новије модификације, *Јужнословенски филолог*, 26/1–2, 247–292.
- Симић 1981:** Р. Симић, Вук–Даничићева акценатска система и питање акценатских парадигми, [у:] А. Исаковић, Ј. Торбарина (ур.), *Зборник о Ђури Даничићу*, Београд: Српска академија наука и уметности – Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности, 251–257.
- Станг 1957:** C. S. Stang, *Slavonic accentuation*, Oslo: I kommisjon hos H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).
- Стевановић 1991:** М. Стевановић, *Књига о акценту књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.

Nikola V. Radosavljević

APPROACH TO ACCENTUAL ALTERNATIONS AND ACCENTUAL PARADIGMS
IN THE WORKS OF Đ. DANIČIĆ

Summary

In this paper author analyses the works of Đ. Daničić dedicated to the study of word accent within inflectional paradigms of nouns, adjectives and verbs, posthumously collected in the book *Srpski akcenti* (1925). The main goal is to evaluate the potential of his typological criteria and descriptions to contribute to the modern research of accentual alternations and accentual paradigms in inflection in contemporary standard Serbian language.

Key words: contemporary Serbian language, prosody, word accent, accentual alternation, accentual paradigm, inflection, Đuro Daničić.